

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

MA THỊ TUYẾT

**TRANG PHỤC CỦA “THÂY PHI” TÀY
XÃ TRUNG HÀ, HUYỆN CHIÊM HÓA,
TỈNH TUYÊN QUANG**

**KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HOÁ
CHUYÊN NGÀNH VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ**

MÃ SỐ: 608

Sinh viên thực hiện: MA THỊ TUYẾT

Giảng viên hướng dẫn: Th.S. ĐỖ THỊ KIỀU ANH

HÀ NỘI – 05/2013

LỜI CẢM ƠN

Trước tiên, em xin chân thành cảm ơn các Thầy, Cô trong khoa Văn hóa Dân tộc thiếu số đã tạo những điều kiện thuận lợi để bài khóa luận này được hoàn thành. Em xin chân thành cảm ơn ThS. Đỗ Thị Kiều Nga, người đã trực tiếp hướng dẫn, định hướng cho em trong quá trình thực hiện đề tài.

Xin trân trọng cảm ơn Trung tâm Thư Viện trường Đại học Văn hóa Hà Nội, Thư viện huyện Chiêm Hóa đã tạo điều kiện cho tôi thu thập tài liệu nghiên cứu

Em cũng xin chân thành cảm ơn UBND xã Trung Hà, các thầy cúng và các ông bà, các cô chú người Tày ở xã Trung Hà đã cung cấp tư liệu và tận tình giúp đỡ cho em trong quá trình nghiên cứu thực tế.

Do thời gian cũng như kinh nghiệm nghiên cứu có hạn nên bài khóa luận này không tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong nhận được sự đóng góp ý kiến của thầy cô, bạn bè để đề tài được hoàn thiện hơn.

Một lần nữa người viết xin chân thành cảm ơn.

SINH VIÊN

Ma Thị Tuyết

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	5
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	7
3. Mục đích nghiên cứu.....	9
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	9
5. Phương pháp nghiên cứu	9
6. Đóng góp của khóa luận	10
7. Bố cục khóa luận.....	10
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI TÀY VÀ BỘ TRANG PHỤC CỦA NGƯỜI TÀY Ở TRUNG HÀ.....	11
1.1. Khái quát về xã Trung Hà.....	11
1.1.1. Điều kiện tự nhiên.....	11
1.1.2. Điều kiện xã hội	13
1.2. Tổng quan về người Tày ở Trung Hà	14
1.2.1. Lịch sử cư trú	14
1.2.2. Dân số và phân bố dân cư.....	14
1.2.3.Đặc điểm về văn hóa mưu sinh.....	15
1.2.4. Văn hóa truyền thống.....	16
1.3. Trang phục của người Tày	20
TIÊU KẾT CHƯƠNG 1	25
Chương 2: TRANG PHỤC TRUYỀN THỐNG CỦA "THÂY PHI" TÀY Ở XÃ TRUNG HÀ	27
2.1. Khái quát về " <i>Thây Phi</i> "	27
2.1.1. Quan niệm về " <i>Thây Phi</i> "	27
2.1.2. Vai trò của " <i>Thây Phi</i> " trong cộng đồng	29
2.2. Trang phục truyền thống của " <i>Thây Phi</i> "	32

2.2.1. Quá trình tạo ra bộ trang phục	33
2.2.2. Nghệ thuật trang trí và ý nghĩa của hoa văn trên y phục	38
2.2.3. Những vật dụng đi kèm theo bộ y phục.....	49
2.2.4. Những kiêng kỵ liên quan đến bộ trang phục.....	53
2.3. Giá trị của bộ trang phục " <i>Thây Phi</i> "	54
2.3.1. Giá trị về lịch sử.....	54
2.3.2. Giá trị thẩm mỹ	55
2.3.3. Giá trị về văn hóa.....	57
TIÊU KẾT CHƯƠNG 2	59
Chương 3: TRANG PHỤC CỦA "<i>THÂY PHI</i>" HIỆN NAY VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA	60
3.1. Biến đổi của bộ trang phục " <i>Thây Phi</i> "	60
3.2. Nguyên nhân biến đổi	62
3.3. Một số khuyến nghị và giải pháp bảo tồn bộ trang phục " <i>Thây Phi</i> ", bảo tồn văn hóa truyền thống của người Tày ở Trung Hà.....	66
3.3.1. Giải pháp để bảo tồn bộ trang phục " <i>Thây Phi</i> "	66
3.3.2. Giải pháp để bảo tồn văn hóa truyền thống người Tày ở Trung Hà.....	67
3.3.3. Một số khuyến nghị	71
TIÊU KẾT CHƯƠNG 3	73
KẾT LUẬN	74
TÀI LIỆU THAM KHẢO	76
PHỤ LỤC	78

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Dân số đông, định cư lâu đời ở Việt Nam, người Tày đã góp chung vào nền văn hóa Việt Nam nhiều giá trị đặc sắc: Nhà sàn, trang phục truyền thống, lễ hội, các làn điệu dân ca, dân vũ, cưới xin, tang ma,... Rất nhiều các công trình nghiên cứu về người Tày và văn hóa Tày đã cho thấy một bức tranh văn hóa tộc người sinh động, phong phú và giàu bản sắc. Tuy nhiên, với đặc điểm cư trú ở vùng thấp, những nơi có giao thông thuận tiện, đây cũng là nơi thường xuyên diễn ra các quá trình giao lưu tiếp xúc văn hóa với nhiều tộc người anh em thuộc nhiều nhóm ngôn ngữ khác nhau, người Tày hiện nay đang đứng trước những thách thức lớn về sự biến đổi các yếu tố văn hoá cổ truyền. Và trong thực tế, sự biến đổi đó đã và đang diễn ra ở hầu khắp các lĩnh vực, từ tập quán sản xuất kinh tế, đời sống xã hội, các sinh hoạt tôn giáo tín ngưỡng và hoạt động văn hóa. Về cơ bản, những biến đổi này mang tính tích cực, giúp người Tày từng bước thoát khỏi tình trạng đói nghèo, phù hợp với xu hướng mở rộng giao lưu và hội nhập với các tộc người trong nước, trong khu vực và quốc tế. Tuy nhiên, sự biến đổi này đã và đang làm mai một, có thể là mất đi không ít các giá trị văn hóa truyền thống của tộc người, trong đó có trang phục.

Trang phục là một trong những thành tố của văn hóa, thông qua đó có thể thấy được văn hóa của một tộc người hay một cộng đồng người. Đồng thời qua kiểu cách và hoa văn trang trí, trang phục sẽ phản ánh đời sống tinh thần, tính cách và đời sống lao động của đồng bào. Chính vì vậy, trang phục của các dân tộc thiểu số nói chung, trang phục của người Tày nói riêng đã thu hút được sự chú ý của rất đông các nhà nghiên cứu. Cùng với nhà sàn, lễ hội, các làn điệu dân ca, dân vũ,... trang phục truyền thống của dân tộc Tày thường được biết đến với một màu chàm giản dị, kín

đáo,... Tuy nhiên, nếu nghiên cứu về trang phục truyền thống của người Tày không thể không quan tâm đến trang phục của những người thực hành tín ngưỡng, tôn giáo, tạm gọi chung là Thầy cúng.

Thầy cúng là những người đại diện cho đời sống tâm linh của cộng đồng người Tày nơi đây. Có những người này thì họ yên tâm sinh sống, không sợ bị ma quỷ phá hoại. Đây còn là một lực lượng rất quan trọng trong việc bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống của cộng đồng người Tày nói chung và ở xã Trung Hà nói riêng. Vì họ là những người am hiểu rất sâu sắc về văn hóa truyền thống của người Tày, và họ cũng có ảnh hưởng lớn đến các tầng lớp nhân dân trong xã hội, tiếng nói của họ được coi trọng và vị trí của họ cũng được xã hội đề cao. Người Tày có 04 loại thầy cúng, đó là: Thầy phi, Then, Pụt, Tào.

Ngược lại với những bộ trang phục giản dị, trang phục của các thầy cúng (mặc khi thực hành tín ngưỡng) thường có màu sắc rực rỡ, được cắt, may, thêu rất cầu kỳ và có nhiều hoa văn, họa tiết. Đó là những bộ trang phục vừa có giá trị lịch sử, giá trị thẩm mỹ, giá trị văn hóa, đồng thời còn mang trong nó những quan niệm về vũ trụ, tín ngưỡng của cả cộng đồng. Song, do đây là những bộ trang phục chỉ được sử dụng bởi một nhóm người, cùng với những kiêng kỵ liên quan đến tín ngưỡng nên việc phổ biến bộ trang phục này rất hạn chế. Vì lẽ đó, nghiên cứu trang phục thầy cúng, giải mã ý nghĩa của các họa tiết, hoa văn trên trang phục, từ đó đề xuất các giải pháp bảo tồn các giá trị của bộ trang phục thầy cúng là một đề tài có ý nghĩa khoa học và thực tiễn. Tuy nhiên, trong khuôn khổ của một khóa luận tốt nghiệp, với thời gian nghiên cứu ngắn, kinh nghiệm nghiên cứu có hạn, trong bài đề tài nghiên cứu này, chúng tôi chỉ lựa chọn nghiên cứu về trang phục của “*Thầy Phi*”. Thầy phi được coi là một trong những thầy cúng có vị trí và vai trò quan trọng đối với đời sống của đồng bào Tày. Trang phục của Thầy phi cũng là một trong những bộ trang phục được coi là độc đáo nhất.

Là một người con của dân tộc Tày xã Trung Hà, với mong muốn đem những kiến thức đã được học ở trường góp phần nghiên cứu, bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống của đồng bào mình, em đã mạnh dạn chọn đề tài "Trang phục của "Thây Phi" Tày xã Trung Hà, huyện Chiêm Hóa, tỉnh Tuyên Quang" để làm khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Dân tộc Tày là một trong những dân tộc có nguồn gốc lịch sử khá lâu đời ở nước ta do đó văn hóa Tày rất đặc trưng. Nghiên cứu về người Tày đã có rất nhiều công trình về văn hóa nói chung và một khía cạnh nào đó của người Tày nói riêng tùy từng mục đích nghiên cứu mà các tác giả tìm hiểu ở các cấp độ khác nhau.

Viết về người Tày và văn hóa Tày có:

Vi Văn An, La Công Ý, Trần Tất Chung, Vũ Khanh chủ biên, Hoàng Trung Hiếu dịch, *Người Tày ở Việt Nam*, NXB Thông tấn, 2009.

Bé Viết Đăng và các tác giả, *Các dân tộc Tày- Nùng ở Việt Nam*, Nxb khoa học xã hội, Hà Nội, 1992.

Hoàng Tấn Quyết, Tấn Dũng, *Phong tục tập quán dân tộc Tày ở Việt Bắc*, NXB Văn hóa dân tộc, 1995.

Hà Đình Thành, *Văn hóa dân gian Tày- Nùng ở Việt Nam*, NXB Đại học Quốc gia Hà nội, 2010.

Hà Văn Thư, Lã Văn Lô, *Văn hóa Tày Nùng*, Nxb Văn hóa Hà Nội.

Linh Thủy, *Dân tộc Tày (Kể chuyện các dân tộc Việt Nam)*, NXB Kim Đồng, 2007.

Ninh Văn Độ (chủ biên), Nguyễn Phi Khanh, Hoàng Thế Hùng, *Văn hóa truyền thống các dân tộc Tày, Dao, Sán Dìu ở Tuyên Quang*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2003,...

Hoàng Nam, *Bước đầu tìm hiểu văn hóa tộc người, văn hóa Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1998;

Hoàng Nam, *Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam (giáo trình đại học)*, trường Đại học Văn hóa Hà Nội, 2004;

Nhìn chung, các công trình trên đây có nói đến vai trò của thầy cúng trong đời sống của đồng bào Tày, và có nói khái quát qua về phần trang phục của các thầy cúng Tày.

Những tài liệu nghiên cứu về trang phục các dân tộc thiểu số, có:

Ngô Đức Thịnh, *Trang phục cổ truyền của các dân tộc ở Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc, 1994;

Trang trí các dân tộc thiểu số Việt Nam, NXB Văn hóa dân tộc, 1994;

Lê Ngọc Thắng, *Nghệ thuật trang phục Thái*, NXB Văn hóa dân tộc, 1990;

Đỗ Thị Hòa, *Trang phục các dân tộc thiểu số nhóm ngôn ngữ Việt-Mường và Tày- Thái*, NXB Văn hóa dân tộc, 2004;

Diệp Trung Bình chủ biên, *Hoa văn trên vải các dân tộc thiểu số vùng Đông Bắc- Bắc Bộ Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc, 1997,...

Tuy nhiên, các công trình này đều nói một cách khái quát về trang phục, trong đó có trang phục thầy cúng của cộng đồng người Tày trên cả nước. Nhưng đây cũng là nguồn tài liệu đáng trân trọng và quý giá giúp người viết làm chỗ dựa về mặt khoa học để đi sâu và làm rõ đề tài nghiên cứu của mình. Do đó, đề tài "*Trang phục "Thầy Phi" của người Tày ở Trung Hà, Chiêm Hóa, Tuyên Quang*" sẽ giới thiệu một cách đầy đủ về bộ trang phục của "*Thầy Phi*" người Tày ở địa bàn xã Trung Hà, Chiêm Hóa, Tuyên Quang.

3. Mục đích nghiên cứu

- Thông qua việc nghiên cứu về trang phục của "*Thây Phi*" Tày xã Trung Hà, đề tài mong muốn có thể giới thiệu một trong những giá trị văn hóa đặc sắc của dân tộc Tày.

- Từ những giải pháp bảo tồn, phát huy bộ trang phục của "*Thây Phi*" Tày, đề tài sẽ hướng tới các giải pháp góp phần giúp các nhà quản lý hoạch định các chính sách cụ thể, khoa học hơn cho việc giữ gìn và phát huy những giá trị văn hoá- xã hội truyền thống của dân tộc Tày ở Trung Hà nói riêng, ở Việt Nam nói chung.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính của đề tài là trang phục của "*Thây Phi*" Tày xã Trung Hà. Tuy nhiên, để có thể giải mã ý nghĩa của bộ trang phục, hoa văn trên trang phục...những người thực hành tín ngưỡng và cộng đồng người Tày ở Trung Hà cũng là đối tượng nghiên cứu của đề tài.

Phạm vi nghiên cứu: xã Trung Hà, huyện Chiêm Hóa, tỉnh Tuyên Quang

5. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp được đề tài sử dụng chủ yếu là phương pháp điền dã dân tộc học với các kỹ năng quan sát tham dự, phỏng vấn sâu, phân tích...

Quan sát tham dự được thực hiện trong suốt quá trình điền dã. Các đối tượng quan sát chủ yếu một số các hoạt động thực hành tín ngưỡng, trong đó "*Thây Phi*" có sử dụng bộ trang phục thầy cúng.

Đối tượng phỏng vấn sâu được lựa chọn trước tiên là các "*Thây Phi*", sau đó là những người thực hành tín ngưỡng khác, những người cao tuổi có uy tín và am hiểu phong tục tập quán trong cộng đồng. Bên cạnh đó, chúng tôi cũng phỏng vấn một số đối tượng khác để tìm hiểu rõ hơn về nhận thức, sự hiểu biết của cộng đồng về giá trị của bộ trang phục "*Thây Phi*". Để có

thể lưu giữ các tư liệu thực tế, chúng tôi cũng sử dụng các thiết bị kỹ thuật số như máy ảnh, máy ghi âm.

Bên cạnh đó, phương pháp thu thập tài liệu cũng được sử dụng để thực hiện đề tài. Trước khi tiến hành điều tra khảo sát, người nghiên cứu tiến hành thu thập các tài liệu có liên quan đến vấn đề nghiên cứu. Trên cơ sở đó phân tích, thống kê, so sánh,... các tư liệu, tài liệu thu thập được, phát hiện những vấn đề chưa được đề cập và giúp cho việc nghiên cứu đạt hiệu quả.

6. Đóng góp của khóa luận

Đề tài nghiên cứu về Trang phục "*Thây Phi*" người Tày sẽ góp thêm nguồn tư liệu mới về nét độc đáo và đặc sắc trong văn hóa truyền thống, đặc biệt là trên bộ trang phục của cộng đồng người Tày trên địa bàn xã Trung Hà.

Các giải pháp mà đề tài đề xuất sẽ góp phần giúp các nhà quản lý hoạch định các chính sách cụ thể, khoa học hơn cho việc giữ gìn và phát huy những giá trị văn hoá- xã hội truyền thống của dân tộc Tày ở địa phương.

Kết quả của khóa luận cũng có thể sử dụng làm tài liệu tham khảo cho các cán bộ làm công tác văn hóa, những người nghiên cứu về văn hóa truyền thống của dân tộc thiểu số nói chung và dân tộc Tày nói riêng.

7. Bố cục khóa luận

Ngoài phần mở đầu và kết luận, bài khóa luận có 3 chương:

Chương 1: *Khái quát về người Tày và bộ trang phục của người Tày ở Trung Hà*

Chương 2: *Trang phục truyền thống của "Thây Phi" Tày ở Trung Hà*

Chương 3: *Trang phục của "Thây Phi" hiện nay và những vấn đề đặt ra.*

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Triều An (2012), *Huyền thoại dân tộc Tày*, NXB Thanh niên.
2. Vi Văn An, La Công Ý, Trần Tất Chung, Vũ Khanh chủ biên, Hoàng Trung Hiếu dịch (2009), *Người Tày ở Việt Nam*, NXB Thông tấn.
3. Duệ Anh, *Lược khảo về trang phục truyền thống của các dân tộc ở Việt Nam*.
4. Diệp Trung Bình chủ biên (1997), *Hoa văn trên vải các dân tộc thiểu số vùng Đông Bắc- Bắc Bộ Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc.
5. Bộ Văn hóa Thông tin- Bảo tàng văn hóa các dân tộc Việt Nam, *Tín hiệu văn hóa trên vải của dân tộc thiểu số Đông Bắc Bộ Việt Nam 1994- 1995*, đề tài cấp Bộ.
6. Báo điện tử *Baodantoc.com*
7. Ma Ngọc Dung (2007), *Văn hóa ẩm thực của người Tày ở Việt Nam*, NXB Khoa học xã hội.
8. Bế Viết Đăng và các tác giả (1992), *Các dân tộc Tày- Nùng ở Việt Nam*, Nxb khoa học xã hội, Hà Nội
9. Ninh Văn Độ (chủ biên), Nguyễn Phi Khanh, Hoàng Thế Hùng (2003), *Văn hóa truyền thống các dân tộc Tày, Dao, Sán Dìu ở Tuyên Quang*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
10. Đỗ Thị Hòa (2004), *Trang phục các dân tộc thiểu số nhóm ngôn ngữ Việt- Mường và Tày- Thái*, NXB Văn hóa dân tộc.
11. Nguyễn Văn Huyền (1994), *Trang trí các dân tộc thiểu số Việt Bắc*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
12. *Lịch sử Đảng bộ huyện Chiêm Hóa (1943- 1991)*, Huyện ủy Chiêm Hóa xuất bản năm 1996.

13. Hoàng Nam (1998), *Bước đầu tìm hiểu văn hóa tộc người, văn hóa Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
14. Hoàng Nam (2004), *Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam (giáo trình đại học)*, trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
15. Hoàng Tuấn Nam (2001), *Việc tang lễ cổ truyền của người Tày*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
16. Hoàng Tấn Quyết, Tấn Dũng (1995), *Phong tục tập quán dân tộc Tày ở Việt Bắc*, NXB Văn hóa dân tộc.
17. Đỗ Thị Tác và các tác giả (2012), *Phong tục cổ truyền các dân tộc Thái, Tày, Nùng*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
18. Hà Đình Thành (2010), *Văn hóa dân gian Tày- Nùng ở Việt Nam*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
19. Lê Ngọc Thắng (1990), *Nghệ thuật trang phục Thái*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
20. Ngô Đức Thịnh (1994), *Trang phục cổ truyền của các dân tộc ở Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc.
21. Hà Văn Thư, Lã Văn Lô, *Văn hóa Tày Nùng*, Nxb Văn hóa Hà Nội.
22. Linh Thủy (2007), *Dân tộc Tày (Kể chuyện các dân tộc Việt Nam)*, NXB Kim Đồng.
23. Hà Văn Viễn, Hà Văn Phụng (1972), *Các dân tộc thiểu số ở Tuyên Quang*, Ban Dân Tộc tỉnh Tuyên Quang.
24. Viện Dân tộc học (1993), *Các dân tộc Tày Nùng ở Việt Nam*, NXB Văn hóa Hà Nội.
25. Viện dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (các tỉnh phía bắc)*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.